

כ"ז תשרי ה'תשפ"ג		כניסת שבת	יציאת שבת
ירושלים	17:21	18:37	
ת"א	17:42	18:39	
חיפה	17:30	18:38	
באר שבע	17:43	18:39	

אילן של יצחק

פרשת "בראשית"

ככל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". – **כי באמירה זו אנו מעידים שהקב"ה ברא את העולם**. וכתב המהרש"א: עדות צריכה לעדים, וכל זמן שאין עדים שעומדים ומעידים על כך לכל העולם – מטרת השבת ואף מטרת הבריאה אינה מתקיימת.

היה פעם יהודי שבא לרבי שלמק"ה מזוועה לזע"א, היה זה כנראה בליל שבת, באמצע הסעודה, או אולי אחרי הסעודה. הוא בא עם 'הזכרה' קשה מאוד, איזה סיפור של אדם שהיה בסכנה גדולה, והיו צריכים ישועה על טבעית כדי להציל אותו.

נענה רבי שלמק"ה ואמר תשובה שצריכים להחדיר אותה לעצמות ולהבין אותה: 'אם היית בא אלי לפני קידוש', אמר רבי שלמק"ה, 'הייתי יכול לבטל את רוע הגזירה. כי כשאני אומר קידוש, אני נעשה שותף לקב"ה במעשה שמים וארץ, ואם אני שותף שלו, יש לי כח להתערב בקבלת ההחלטות...!'

"וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח פי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה" (ב', ה').

ומפרש רש"י: כי לא המטיר – ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים."

רבי ירוחם ממיר זצ"ל למד מכאן בספרו 'דעת תורה', **כי אין נותנים לאדם מאומה מן השמים, עד שיתפלל על כך**.

כלומר: בעצם מעשה הבריאה נחקק ונקבע כי שום צמח לא יצמח ושום דבר לא ייצא לפועל עד שהאדם עצמו יתפלל לקבלו. כך טבע הקב"ה בבריאה. אם האדם חפץ בדבר מה, גם אם מהשמים רוצים לתת לו אותו, עליו להתפלל ולבקש. רק אז נפתחים לו צינורות השפע והוא יקבל אותם.

"ויקרא ה' אלקים, אל-הָאָדָם; ויאמר לו, אִיפֹה... הֲמִן-הָעֵץ, אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבִלְתִּי אֹכַל-מִמֶּנּוּ- אֲכַלְתָּ." (ג', ט', י"א)

הגמרא (חולין קלט) שואלת: "הֲמִן מן התורה מנין? ותשובתה היא, שנאמר "המִן הָעֵץ" אשר צויתוך לבלתי אכל ממנו אכלת". ולכאורה צריכים להבין מדוע כה חשוב לדעת היכן מוזכר המן בתורה? זאת ועוד, וכי אם כתוב "הֲמִן הָעֵץ" – זהו כבר רמז להֲמִן? אלא הסביר המגיד הירושלמי הנודע רבי שלום שברון זי"ע הסבר נפלא!

המגילה מתארת את המן כשהוא נמצא בשיא תפארתו – המלך נשאו על כל שריו ועבדיו, כל עבדי המלך כורעים ומשתחוים לו, בכל מאה ועשרים ושבע מדינות המלך אין איש נכבד ממנו, המלכה עושה משתה רק לכבודו, ובכל זאת כשהוא יוצא מן המשתה ורואה שמרדכי לא קם ולא זע מפניו, הוא מתמלא חמה. המן בא לביתו, אוסף את כל אוהביו ומכיריו, מפרט באוזניהם את "כבוד עשרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך", ומיד אחר כך מכריז (ה.יג.): "וכל זה איננו שוה לך..."

ולמקרא הדברים מתעוררת פליאה – כיצד המן יכול לחוש, שכל הכבוד והיקר שיש לו אינם שווים מאומה, רק בגלל יהודי אחד שאינו משתחוה לו? האם על מעט הכבוד שנגרע ממנו יקום או יפול כל הכבוד שחולקים לו האנשים במאה עשרים ושבע מדינות?! וא"כ, זו השאלה ששואלת הגמרא: "המן מן התורה מנין? – היכן רמזה בתורה תכונה משונה שכזו? ותשובת הגמרא היא: שנאמר "המן הָעֵץ" – שורש תכונה זו שמצאנו אצל המן, התגלה כבר בהנהגת אדם הראשון, וממילא הוא קיים בטבע בני האדם בכלל. ומה מצאנו אצל אדם הראשון? בגן עדן נטע ה' "כיל עץ נחמד למאכל וטוב למראה", אפילו "עץ החיים" נמצא בתוך הגן, והקב"ה מתיר לאדם הראשון לאכול מכל עצי הגן, מלבד מעץ אחד – עץ הדעת טוב ורע. אולם איסור לאדם הראשון לחוש ש"כל זה איננו שוה לך" – הוא מתאווה לאכול דווקא מעץ הדעת. למה? כי זהו תפקידו של היצר הרע – לטעת בלב האדם את התחושה כי מה שחסר לו הוא העיקר. האדם אינו מסתפק במה שיש לו, אלא משתוקק דווקא למה שעדיין לא השיג. **לא די לו במותר לו, והוא מתאוה דווקא למה שנאסר עליו**. ולכן כשרוצה הגמרא לדעת מניין מגיעה להמן כזו תכונה רעה, מסיקה הגמ' : "המן הָעֵץ" – אצל אדם הראשון כבר ראינו זאת.

כשאדם הנמצא במקום שומם מבחין באבן אחת המונחת על גבי שתי אבנים - נטייתו הטבעית תהיה להאמין שידיים של יצור בעל תבונה עשו זאת. ואם הוא ימצא אלף אבנים המונחות בשורה התחתונה, ובכל שורה גבוהה יותר חסרה אבן אחת, עד שהן יוצרות פירמידה לא יהיה לו כל מנוס מלהצהיר שאין קיימת כאן כל אפשרות של מקריות.

קל וחומר גם אנו, בהביטנו על העולם בו אנו חיים, בהסירנו את משקפי התאווה המכסות את עיננו, מבינים שאין קיימת כאן כל אפשרות של מקריות!

"בראשית, ברא אלקים, את השמים, ואת הארץ." (בר' א', א')

מובא בילקוט שמעוני (שצו'), וגמרא חולין (ס' ע"א): שאל אדריאנוס קיסר לרבי יהושע ואמר לו: האם יש אדון לעולם? אמר לו רבי יהושע: וכי עולם של הפקר הוא? אמר לו: ומי ברא שמים וארץ? אמר לו: הקדוש ברוך הוא בראם, שנאמר: "בראשית ברא אלהים". אמר לו: ולמה אינו נגלה שתי פעמים בשנה, כדי שיראו הבריות, ותהא אימתו עליהם? אמר לו: לפי שאין העולם יכול לעמוד בזיוו באורו ובדמותו, כביכול, של הקב"ה, שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג).

אמר לו: אף על פי כן, אם אינך מראה לי, איני מאמינך. מה עשה רבי יהושע? לחצי היום העמידו כנגד השמש, ואמר לו: הסתכל בשמש, ואתה רואהו לבורא. אמר לו: ומי יכול להסתכל בשמש? אמר לו רבי יהושע: ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. ומה השמש, אף שהוא רק אחד מאלפים ורביי רבבות מהשמשים שמשמשים לפניו, ואף על פי כן אין כל בריה יכולה להסתכל בו, אם כן, הקדוש ברוך הוא, שזיוו ואורו מלא עולם, על אגת כמה וכמה!

ואימתי הוא מסתכל בכבודו? כשיאבדו אלילים מן העולם, שנאמר: "והאלילים פליל יחלף." (ישעיה ב' יח), ואחר כך נאמר: "וְנִשְׁבַּח ה' לְבָדוּ".

אמר **רבי משה לייב מסאסוב**: "בראשית" – ראשית דבר יהודי צריך לדעת כי "ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". יש יד מכוונת ואין הדברים מתנהלים חלילה מעצמם.

מהותה של התורה כשמה היא – 'תורה' במשמעות של הוראה. מטרת התורה להדריך את האדם בחיי היום-יום, ולהורות את הדרך הטובה בעבורנו בגשמיות וברוחניות. מכאן שאף סיפור הבריאה נושא הוראה מרכזית בחיי האדם, בכל זמן ובכל מקום.

"ויאמר אלקים, יהי אור; ויהי-אור." (א', ג')

על המילים "יהי אור" נאמר בזוהר שאור זה הוא החכמה. על האדם לדאוג ששכלו יאיר את מידותיו ולא יניח להן לפעול כפי שהם בטבע ותולדתן. ועל האדם שהמוחין שלו אינם מאירים את מידותיו, אמר קוהלת (ב', י"ד) "והִפְסִיל בַּחֹשֶׁךְ הַזֶּה".

"ויהי-ערב ויהי-בקר, יום שני." (א', ח')

אומר המדרש (רבה פ"ד, ו'): מפני מה לא נאמר "כי טוב" ביום השני? אמר רבי חנינא: לפי שבו נבראת המחלוקת – חלוקת המים. שהיתה קשה להם, שנאמר: "ויאמר אלקים, יהי רקיע בתוך המים, ויהי מבדיל, בין מים למים".

אמר רב טביומי: אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם וליישובו, אין בה "כי טוב", אם כן מחלוקת שהיא לערבובו, על אחת כמה וכמה!

"וירא אלקים את-כל-אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהִנֵּה-טוֹב מאד;" (א', ל"א).

ואומרים חז"ל: "טוב – זה מלאך החיים; מאד – זה מלאך המוות". והסביר המגיד מדבנה: 'טוב' – מי שמסתפק בטוב אשר לו ושמת בחלקו, זה מלאך החיים, המאריך את ימיו ושנותיו ומנעימים; אך מי שלעולם אינו מסתפק במה שיש לו, יש לו מנה רוצה מאתיים, והוא רודף אחר ה'מאוד' – זה מלאך המוות, המקצר את ימיו וממררם.

"ויכלו השמים והארץ, וכל-צבאם. ויכל אלקים ביום השביעי, מלאכתו אשר עשה; וישבת ביום השביעי, מכל-מלאכתו אשר עשה. ויברך אלקים את-יום השביעי, ויקדש אתו: כי בו שבת מכל-מלאכתו, אשר-ברא אלקים לעשות." (ב', א'-ג')

חז"ל הקדושים העידו אודות גודל מעלת אמירת "ויכולו השמים והארץ", וכתבו עליה דברים נפלאים מאוד. וכך אומרת הגמרא (שבת, קיט ע"ב):

מתברר, שחטא האדם הראשון הוא הפרינציפ החוזר על עצמו במילוינו וריאציות מאז ימי קדם ועד ימינו. **להתעלם מן המותר, לחשוב רק על האסור ועל המגביל.** מרגע הטלת האיסור, האדם משכנע את עצמו להאמין שבלעדי האיסור חיינו אינם חיים, ובאיסור תלוי אושר נכסף. עתה הדרך פתוחה וקצרה. העץ (האיסור) הופך לטוב למאכל ולתאוה לעינינו. לפתע כבר לא ניתן לעמוד בפיתוי. ואז, בחלוף התשוקה, נפקחות העיניים. מקסם השווא מתפוגג. העולם שונה לחלוטין. במקום התאוה עולה הכעס הנורא על הנחש המפתה! האם כבר נתקלתם במצב זה אי פעם? ויש לתהות: ממה הדבר נובע? מדוע אין האדם לומד להסתפק במה שיש לו? מתברר שהדבר נובע מסיורבו של האדם להביע תודה לבוראו על גן העדן שגמל עמו, ומהתשוקה הבלתי נשלטת לשאוף לעוד ולא להסתפק בברכת השם המגיעה במידה המזודה.

כפיות הטובה היא הגורם הבסיסי לכל חטא. לו היה האדם עוצר את מרוצת חיי ומתבונן בעובדה שהוא חב תודה לה' על עצם קיומו, לא היה מסוגל להמשיך לחיות תוך סגידה לעצמו ונטישת בוראו. לבו של האדם היה צריך להתמלא על גדותיו בשמחה, בהתפעלות ובהודיה לה' על כל הטובה שהקב"ה עושה למענו. לדאבון לב, במקום זאת, האדם רואה את כל אלו כחוב טבעי שהבורא חייב לו מרגע בואו לעולם. גאוותו משכנעת אותו שהעולם כולו עומד לרשותו הבלעדית, שהשמיים הם הגבול.

דרך להתמודדות עם כפיות הטובה הזו כלפי בוראנו, נוכל ללמוד מהסיפור הבא המובא בספר "אור דניאל" בשם הרב גרשון קליבנסקי שסיפר: עברתי ניתוח בבית רפואה ובחסדי ה' הכל עבר בשלום ויצאתי מאיזמל המנתחים בריא ושלם. הרגשתי חובה עמוקה להודות להקב"ה על הניסים והחסדים הגדולים שעשה עימדי, אבל ידעתי שגם השטן ינסה להפעיל את כוחו כדי להשכיח ממני את רגשות ההודיה הללו. מה עשיתי? פשוט מאוד, ביקשתי מהאחות שתתן לי את התווית והצמדתי אותה לשקית הטלית תפילין שלי, וכך מדי בוקר בבוקרו כאשר אני קם ממיטתי ומתכוון להתפלל שחרית, זוכר אני את חסדי ה', והנני אומר לעצמי, הנה רק תמול שלשום היית צמוד לתווית של בית הרפואה ולא היה באפשרותך להתפלל כאדם רגיל וגם לא בכית הכנסת במקום מגוריך, ועכשיו עשה איתך הקב"ה חסד וחזרת לימי השגרה קום תן לו תודה.

עוד מסופר על רבי יחזקאל אברמסקי זצוק"ל, בעת שכיהן כראב"ד לונדון, עלה פעם לפני התפילה לבימה בבית הכנסת, וכך אמר להם: אני אגיד לכם מה אתם חושבים כשאתם באים לבית הכנסת, ומה דוד המלך עליו השלום חשב כשבא לבית הכנסת! אתם חושבים שבעת בבואכם לבית הכנסת אתם עושים טובה גדולה לריבונו של עולם... ואילו דוד המלך כשבא לבית הכנסת אמר "וַיִּגְדַּל יְהוָה אֱבֹאֵי בַיְתָךְ" מה שאני זוכה לבוא לבית הכנסת זה ברוב חסדך! והמשיך הרב אברמסקי ואמר: הנה אני בא עכשיו מבית החולים ביקרתי שם כמה אנשים, מאות של חולים שוכבים בכל המחלקות מתייסרים וכואבים, כמה כל אחד מהם היה מסכים לתת כדי שיוכל להשתחרר ממיטתו אליה הוא כבול באינפוזיה ומוניטור, לקום ולהתלבש ולבוא לבית הכנסת אפילו בשביל להתפלל תפילה אחת....! ואני ברוב חסדך! כשאדם ידע להכיר טובה לריבונו של עולם - כמידה זו תבוא עליו השפעה של שפע ברכה והצלחה.

הכרת הטוב ואמירת התודה נקבעו על ידי חז"ל כמרכיב מרכזי בסדר היום: "ימודה אני" עם ההשכמה בבוקר, ברכת "מודים" בשלש התפילות, "נודה לך" בברכת המזון, וכתב הרב דסלר ("מכתב מאליהו") "...כי עבודת האל-בנויה על יסוד הכרת הטוב. הלוא כה מפורש הוא בכל ספרי הקודש, אשר על האדם להודות לה' הטוב על כל הטובות אשר יעשה לו, וכי בשבילם עליו לקיים את כל המצוות והחוקים והתורות".

"וְהָאָדָם, יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ; וַתֵּהָרֵ, וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן, וַתֹּאמֶר, קָנִיתִי אִישׁ אֶת-ה'." וַתִּסֹּף לָלֶדֶת, אֶת-אָחִיו אֶת-הָבֶל; וַיְהִי-הֶבֶל, רֹעֵה צֹאן, וְקַיִן, הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה." (ד', א' ב')

אדם וחווה מביאים לעולם שני ילדים - קין והבל. קין, מחליט מיוזמתו להביא מנחה לה'; ואחיו הבל הולך בעקבותיו. ה' דוחה את המנחה של קין ומקבל את של הבל! ויש לשאול מדוע, כי מקריאת הפסוקים, הדבר תמוה. ונסביר:

הולדת קין הבכור מתוארת כמשמעותית מבין הבנים - "וַיֵּלֶד אֶת-קַיִן, וַתֹּאמֶר, קָנִיתִי אִישׁ אֶת-ה'." ומפרש רש"י: "את ה' - כמו עם ה', כשברא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמו". ומיד, ממשיכה התורה בפסוק העוקב, ומתארת את הולדתו של הבל: "וַתִּסֹּף לָלֶדֶת, אֶת-אָחִיו אֶת-הָבֶל; - מלכתחילה הוא אח של קין, תפל אליו - הוא הבל (הבל הבלים אמר קהלת, הכל הבל)- חיקוי של המקור.

גם בהעלאת המנחה - קין הוא היוזם להקריב קורבן לה' - להתקרב לה', והבל - מעתיק ומחקה אותו: "וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה, מִנְחָה לַה'. וְהָבֶל הֵבִיא גַם-הוּא..." (שם, ג' ד')

ולכן עולה ומתחדדת השאלה: למה ה' דוחה את המנחה של קין היוזם ומקבל את של הבל המחקה? אחת התשובות הידועות היא, כפי שמופיע בהמשך הפסוק, שהבל בניגוד לקין הביא "מִמְּכַרֹּת צֹאנוּ, וּמִמְּלֶבְהֶן" - את המובחר, וקין הביא מפרי האדמה ולא את המובחר.

אבל עדיין לא ברור: גם אם המנחה של הבל היא חיקוי יותר טוב מהמקור, המקור הוא של קין! לכן צריך להעמיק ולראות מה עומד מאחורי התפיסה של קין שבגללה ה' לא קיבל את מנחתו!

הרב קוק בספרו "אורות" מסביר, שהתפיסה של קין - שממשיכה דורות רבים אחריו עד היום - היא תולדה של מחשבה שאפשר להתקרב אל ה' בלי רצון להתאמץ להשתנות ולהשתפר. קין רצה להישאר עם כל התאוות שלו, עם כל השאיפות הנמוכות שלו וביחד עם זה לעבוד את ה'. תפיסה זו פסולה מיסודה! כי מהות ההתקרבות אל ה' היא **תיקון נפש האדם ושבירת המידות.**

העיוות המוסרי שהיה בתוך נפשו של קין התגלה ברצח של הבל, אך היה קיים כבר בזמן שהקריב את המנחה. הקרבת פרי האדמה לבורא עולם מכל הבא ליד, או אף מן הגרוע (רש"י), ללא התבוננות, וללא הכוונה הראויה מראה, שקין חשב שהמצב האידאלי של עבודת ה' הוא עבודה לה' "על הדרך" בלי שאיפה להתקרבות יתרה ורצון לתיקון הנפש.

הבל לעומתו, הבין שכדי להתקרב לה', יש "לוותר" על רצונות טבעיים, להתגבר, ולהעניק את המובחר בכל לה'.

תפיסת קין בעולם לא יכולה לסבול אמירה שיש צורך להתגבר על התאוות, לתקן את המידות, לשאוף תמיד להיות אדם טוב יותר. והדרך לבטל את התפיסה הזו היא לתקוף את מי שאומר אותה.

ואמר ה"תפארת שלמה": האדם נברא כדי לעבוד את הבורא ית' שמו בתורה ובתפילה, אולם כדי שיוכל לפרנס את עצמו הוא חייב גם לעסוק במלאכה, כדרך שאמרו חז"ל (פרקי אבות פ"ב מ"ב) "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". לפיכך עוסק הצדיק בעניני העולם הזה מתוך צער, משל כאילו היה כפוי לכך, שכן בעצם הוא רוצה לעסוק אך ורק בעבודת ה'. לעומתו הרשע, הלהוט אחרי תאוות העולם הזה, אצלו המלאכה והמסחר הם העיקר, והוא שם לקראת כל עיסוק בעניני העולם הזה. וזה שבאה התורה הקדושה לרמוז בפסוק, "וַיְהִי-הֶבֶל, רֹעֵה צֹאן" - ידועה אמירת חז"ל: "אין ויהי אלא לשון צער" - הבל עסק ברעיית הצאן מתוך צער, ואילו קין "הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" - "אין ויהי אלא לשון שמחה", הוא היה עושה את עבודת האדמה מתוך שמחה. לפיכך "וַיִּשַׁע ה', אֶל-הָבֶל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. וְאֶל-קַיִן וְאֶל-מִנְחָתוֹ, לֹא שָׁעָה".

ומסכם את הדברים היבית הלוי ואומר: "נמצא שכל הרודף אחר העולם הזה, רודף להשיג דבר שאינו בנמצא כלל, מכיוון שההנאה שאליה הוא נושא את נפשו אינה קיימת, כי כל דברי העולם הזה והנאותיו הם קטני ערך מאוד, רק הדמיון והתשוקה מגדילים אותם, וכל חזקו של היצר הרע אינו אלא בדמיון, אבל אחרי שמגיעים לדבר, מוכח בעליל שאין בו ממש".

ועל זאת התוודינו ביום הכיפורים: "סרנו ממצוותך וממשפטך הטובים ולא שווה לנו... - כלומר: למרות שידענו שיש את הפער הכה קוטבי בין הדמיון למציאות, חטאנו.

רעיון זה גנזו במה שניחם הקב"ה את קין:

"הָלוֹא אִם-תֵּיטִיב, שְׂאֵת, וְאִם לֹא תֵיטִיב, לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ; וְאֵלֶיךָ, תְּשׁוּקָתוֹ, וְאַתָּה, תִּמְשָׁל-בּוֹ." (ד', ז')

היצר, תפקידו לייצר תשוקות ודמיונות, אך אתה תמשול בו, ע"י הידיעה שהכול דמיונות, והפער בינם לבין המציאות הוא כרחוק שמים מארץ.

ואמר הגר"א: השיית אמר לקין, "לִמָּה תָרָה לָךְ" אין היצר הרע אורב אלא על פתחך שלך, משאתה פותח לו פתח בהתרשלותך, בקרירותך ובספקנותך, מיד הוא מופיע ובא, בבחינת פרצה קוראת לגנב, והוא מביא אותך לידי תשוקות ודמיונות ומהם הדרך לעשיית המעשים הגרועים קצרה ביותר. השתדל שלא להראות לו פתח פתוח, כי אז תיווכח לראות שאין לו כל שליטה עליך, אלא להיפך "וְאַתָּה, תִּמְשָׁל-בּוֹ".

לכן, נשתדל בס"ד איש איש, לסגור "הפתח"! בפרט בתום הימים הרוחניים והיפים שעברנו, בעת שאנו נכנסים לדרך חדשה.

לע"נ אסתר מזרחי בת יחזקאל וכתון ז"ל

נלב"ע ב' טבת ה'תש"פ. ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ ר' יצחק ב"ר נסים מזרחי ז"ל

נלב"ע י"ח תשרי ה'תשס"ט. ת.נ.צ.ב.ה.